

שבת מנוחה ותענוג!

מבוא

קרוב לוודאי שהתלמידים מציינים את השבת בדרכים שונות זו מזו – מסורתית יותר או פחות. ביחידה זו אנו מתמקדים בשני אפיונים של השבת המסורתית: המנוחה והתענוג (הנקרא בלשון המסורת עונג שבת) המשותפים למי שומרים את המסורת יותר ולמי ששומרים אותה פחות.

מטרות היחידה

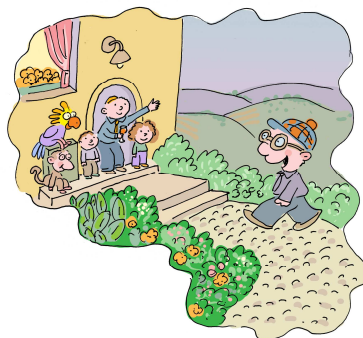
- התלמידים יכירו שני אפיונים המייחדים את השבת: מנוחה ותענוג (או בלשון המסורת מנוחת השבת ועונג שבת).
- התלמידים ילמדו חלקים מהקידוש של ליל שבת ומהקידוש של יום השבת.
- התלמידים יבדקו כיצד ובאיזו מידה אפיוני השבת המסורתיים באים לידי ביטוי בבתים שלהם.

מהלך השיעורים ונושאים להעמקה

חלק א : השבת - זכר למעשה בראשית ויום מנוחה

1 () פעילות חזרה : מה ידוע לנו על השבת?

לפני תחילת ההוראה של יחידה זו רצוי לשוחח עם התלמידים ולערוך רשימה של הדברים הידועים לנו על השבת. בעיקר נזכיר את מקור השם השבת, הדלקת הנרות בערב שבת, קידוש על היין ביום שישי בערב ובשבת בבוקר, האכילה של שתי חלות (זכר למן) ושל סעודות טעימות, התפילות המיוחדות לשבת הנאמרות בבית הכנסת וכן הפיוט "לכה דודי", וכמובן את הזמן הפנוי לשהייה ביחד של בני משפחה וחברים. כל אלה הוזכרו בתכנית "מעגל החגים" לכיתה ב' ושיחה זו היא פעילות חזרה.

2 לימוד הקידוש של ליל שבת והשלמת המשימות (4-1)

קידוש ליל השבת מזכיר בעיקר את שבת בראשית, כלומר שביתת האלוהים לאחר סיום מלאכת הבריאה ("ששת ימי המעשה"). ייתכן שהתלמידים ישימו לב שבמילים אלו אנו מוצאים את ו' ההיפוך, הנפוצה בשפת התורה.

המילה "מלאכה" (ראו משימה 1) יום השבת הוא יום שבו שובתים מעשיית מלאכה, ובלשון המסורת המילה "מלאכה" היא כל פעילות שהיא היוצרת דבר חדש. בשל גילם הצעיר של התלמידים, לא נבחין בין המילה "מלאכה" במובנה המסורתי לבין המילה "עבודה" הכוללת יותר והמקובלת יותר ברוב העם.

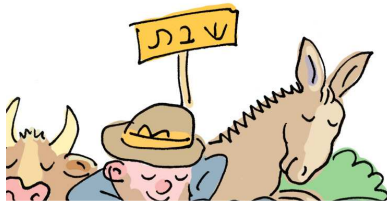
אפשר לקרוא יחד את הקומיקס בסוף עמוד 95. נחזור ונדון בו דיון מעמיק יותר לאחר לימוד הקידוש של יום השבת (עמ' 97).

3 קריאת הקידוש של יום השבת והשלמת המשימה 5

המילים בקידוש של יום השבת עניין הפעם אי-עשיית מלאכות בידי האדם. (מכאן שהשבת הוא יום מנוחה.)

מעניין שבעלי החיים השייכים ליהודים זוכים גם הם ליום מנוחה.

עם התלמידים המתקדמים רצוי לחזור עתה לקומיקס בסוף עמוד 95 המבהיר את אחת הברכות הגדולות של השבת: השבת היא יום של מנוחה מוחלטת. אפילו מחשבות העלולות להטריד אותנו מפרות את מנוחת השבת. בכך השבת מעניקה לא רק מנוחה לגוף אלא גם מנוחה לנפש.

שאלת המחשבה בעמוד זה מטרתה להמחיש את ההשפעה הרבה שיש לקיום יום מנוחה בשבוע. יש הטוענים שזו אחת ההמצאות החשובות ביותר שהעניק העם היהודי לאנושות – רעיון מהפכני! לכולנו מובן מאליו שיש יום אחד בשבוע ששונה מהימים האחרים, אבל זה לא תמיד היה כך. לצערנו, גם היום יש מקומות שבהם אין יום מנוחה, ואנשים עובדים בכל ימות השבוע, ללא הפסקה.

חלק ב : "וקראת לשבת ענג"

1 קריאת הפסוק "וקראת לשבת ענג" המציג את האפיון השני של השבת הנדון ביחידה: שבת הוא יום של תענוגים

2 עיון בקומיקס בעמ' 98 ו-99 והשלמת המשימה (משימה 6)

הקומיקס מתארים כיצד חגגו חז"ל את השבת תוך הדגשת הדרכים שבהן עונג השבת בא לידי ביטוי:

1. רחצה	4. אור בבית
2. שלוש סעודות חגיגות	5. הבילוי יחד – משפחה וגם אורחים
3. לבוש נאה	6. תפילות בבית הכנסת, התכנסות הקהילה.

מנהגי החכמים מאירים את המנהגים שלנו. דוגמה: ייתכן שאיננו רואים בהדלקת הנרות "תענוג" של ממש, אבל בימי חז"ל לא היה חשמל והנרות היו יקרים. אור בערב היה תענוג של ממש! בעבורנו, הנרות מוסיפים ליצירת אווירה מיוחדת בשבת.

שאלות המחשבה בעמוד זה מטרתן לקשר את המנהגים של חז"ל לחוויית השבת של התלמידים במשפחותיהם. סביר להניח שלכל משפחה דרכים משלה לנוח ולהתענג בשבת. אך חשוב להדגיש ששום ילד אינו לומד בבית הספר ביום השבת ושברוב המשפחות עורכים סעודה חגיגת.

3 קריאת השיר "ליל השבת והדבר הנפלא" מאת יהודה עמיחי והשלמת המשימות (7-9)

החלק הראשון של השיר מציג מעין "רשימת מכולת" של חפצים הקשורים לשבת: נרות, חלות, גביע ויין. הרשימה מוחשית ומאוד נקודתית.

החלק השני של השיר שונה מאוד. אין בו רשימה מוחשית אלא תיאור המשווה את אוירת השבת לכדור זוהר שעוטף את המשפחה ושט ב"מלכות השבת". לא רק התוכן, אלא גם סגנון הכתיבה של החלק שני שונה מאוד. אין נקודות, אלא משפטים ארוכים ושלמים.

הקדמת התיאור של אוירת השבת בהזכרת החפצים פירושה שחפצים אלו תורמים ליצירת האווירה של השבת והחוויה המשפחתית ששונה מימי חול.

הדימוי של שבת ככדור המכיל את המשפחה הוא דימוי מעניין: לכדור יש דופן המהווה מעין מחיצה: כל מה שנכנס לתוך הכדור נבדל ממה שנשאר מחוץ לו. הכדור עף ומרחף מעל הרצפה, וכך גם השבת יכולה להעלות אותנו מחיי היום-יום, ואף לקחת אותנו ל"מקום" אחר או למציאות אחרת.

יום השבת חוזר בכל שבוע ואין פלא בכך. לאחר שיחה על השיר אפשר לדון בכותרת השיר "ליל השבת והדבר נפלא" ולשאול את התלמידים מהו "הדבר הנפלא" (המשורר גם מסיים את השיר במילים "דבר נפלא"). תשובות אפשריות: בכל שבוע אנו זוכים ביום מנוחה ותענוג, אוירת השבת, בעזרת כמה חפצים ופעולות שאנו עושים אנו מצליחים לחוות משהו אחר לגמרי מימי חול.

חלק ג : בסדנת האמן (משימות 10-13)

לפני התלמידים מוצגת יצירה של האמן אדוארד בן אברם החי כיום בארץ.

השבת מתוארת כאן כמעין בועה המזכירה מאוד את "הכדור השט" בשיר של עמיחי. בתוך הבועה חפצים הקשורים לשבת בבית ובבית הכנסת: פמוטים, נרות, דג, ספר תורה. יש גם יונים המשרות רוגע ו"התעלות". הפריטים עפים בתוך הבועה ומחוצה לה, וגם הרקע מסביב לבועה מטושטש, וזה מחזק את תחושת הקלילות שעולה מהציור. אנחנו מרגישים שמתוארת כאן מציאות אחרת לגמרי מהמציאות היום-יומית, מציאות גשמית פחות ורוחנית יותר.

חלק ד : "מה ידידות מנוחתך" - זמר לשבת (משימות 13-14)

מנהג הוא בשבת לשיר שירים על השבת בעת הארוחות.
שירים אלו נקראים "זמירות שבת".

בחוברת לתלמידים הובאו המילים של השיר
"מה ידידות מנוחתך". כמה ממילות השיר קשות להבנה.
ראוי להסביר לתלמידים שכדי להבין את המילה "נסוכה", נעזרנו במילה "נסיכה" הנגזרת
מאותו שורש אך המוכרת לנו.
כדי לעמוד על משמעות המילה "חמודות", נעזרנו שוב באותה שיטה.
כדי להבין את המילה "ותכל", אפשר להיעזר במילה "ויכל" שפגשנו בתחילת היחידה,
בלמדנו את הקידוש: "ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה".

השיר של יהודה עמיחי התייחס ל"שבת המלכה". גם כאן מוזכר דימוי זה.

ב"מה ידידות מנוחתך" השבת מכונה גם "כלה נסוכה".
להעשרה אפשר ללמד את התפילה "לכה דודי" ששרים בקבלת שבת, וגם בה
השבת היא ככלה. (חלק מהפיוט "לכה דודי" מובא בסידור "יחד בתפילה", עמ' 34.
בתקליטור המלווה את הסידור אפשר למצוא חמש מנגינות שונות לתפילה.)

השיר מדבר על שני האפיונים של השבת שעסקנו בהם ביחידה: מנוחה ועונג.
מנוחה – "מה ידידות מנוחתך", "ותכל כל העבודות" ו"לא תעשו מלאכה".
עונג - "לבוש בגדי חמודות", "להדליק נר בברכה" ו"להתענג בתענוגים ברבורים ושלו
ודגים".

אפשר לשאול אם יש תלמידים שבמשפחותיהם שרים זמירות בשבת ולדון
בשאלה מדוע השירה יחד היא חלק מ"עונג שבת".

משימת סיום

לימוד הפתגם "שינה בשבת תענוג" והתנסות מעשית בו (לפחות להורים!).

